

УДК 35.078.3.

ШЛАПАЧЕНКО Володимир Миколайович

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Постановка проблеми. Основою діяльності СБ України із забезпечення охорони державної таємниці є чітке нормативно-правове визначення поняття *державної таємниці* як об'єкта контррозвідувального захисту, допускної та дозвільної діяльності, а також як предмета злочинів, передбачених статтями 111 “Державна зрада” (у формі шпигунства), 114 “Шпигунство”, 328 “Розголошення державної таємниці”, 329 “Втрата документів, що містять державну таємницю”, 422 “Розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості” Кримінального кодексу України [1], які відповідно до ст. 216 Кримінального процесуального Кодексу України належать до підслідності Служби безпеки.

Разом із тим, аналіз існуючого визначення державної таємниці свідчить про його недосконалість як базового поняття у сфері охорони державної таємниці, отже зумовлює проведення подальших досліджень із метою відпрацювання пропозицій щодо удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що до питань нормативно-правового визначення державної таємниці свого часу зверталися В.В.Макаренко, М.С.Пастернак, Д.М.Прокоф'єва, О.В.Шамсутдінов та інші науковці, проте стрімкий розвиток сучасного інформаційного суспільства зумовлює необхідність проведення подальших наукових досліджень.

Метою статті є з'ясування недоліків законодавчого визначення державної таємниці та обґрунтування пропозицій із його удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Чинна редакція Закону України “Про державну таємницю” (ст. 1) визначає *державну таємницю* (секретну інформацію) як *вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.*

На нашу думку, це визначення є не зовсім коректним, містить застарілі кліше та не враховує сучасні суспільно-політичні тенденції. Крім того, недосконалість законодавчого тлумачення не сприяє усталенню чітких правових орієнтирів при здійсненні контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності. Зокрема шкода національній безпеці вбачається лише у *розголошенні* (в нормативно-правових актах України поняття *розголошення* не розкривається. Як правило, під *розголошенням*, розуміється незаконне оприлюднення відомостей особою, якій вони були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків) секретних відомостей, хоча при визначенні терміна “охорона державної таємниці” (ст. 1 Закону України “Про державну таємницю” [2]) зазначається, що спрямованість цієї діяльності полягає у запобіганні не тільки *розголошенню* секретної інформації, але й *втратам* її матеріальних носіїв. Закон України “Про основи національної безпеки України” [3] серед загроз національним інтересам і національній безпеці виокремлює вже не тільки *розголошення* державної таємниці, але й *розві-*

дувальню-підривному діяльність іноземних спецслужб (ст. 7).

Очевидно, що суттєвої шкоди національній безпеці може завдати не тільки розголошення державної таємниці, але й *втрата* її матеріальних носіїв та *розвідувальна діяльність іноземних спецслужб (шпигунство)*, утім, як перелік загроз збереженню державної таємниці в узагальненому вигляді в жодному із законів України це на сьогодні не визначено. Лише у Кримінальному кодексі України зазначені дії передбачено як окремі склади злочинів, що, правда, у різних розділах. З огляду на це вважаємо доцільним замінити застосований законодавцем у ст. 1 Закону України “Про державну таємницю”, у ст. 7 (розділ “в інформаційній сфері”) Закону України “Про основи національної безпеки України”, у ст. 6 Закону України “Про доступ до публічної інформації” [4] та інших законодавчих актах термін “розголошення” на термін “*витік*” (який, до речі, вживався раніше у Концепції (основах державної політики) національної безпеки України, прийнятої у 1996 р.), оскільки він охоплює й узагальнює всі ці загрози, та навести його тлумачення у ст. 1 (Визначення термінів) Закону України “Про державну таємницю”.

Витік секретних відомостей пропонуємо визначити як *незаконний тимчасовий або незворотний вихід інформації, що становить державну таємницю, з законного володіння або користування у результаті її розголошення, втрати, викрадення або розвідувальної діяльності на користь іноземних держав чи організацій*.

Не зовсім коректним, особливо із погляду криміналізованих посягань на державну таємницю з матеріальним складом, виглядає вживання у визначенні державної таємниці (ст. 1 Закону України “Про державну таємницю”) дефініції “*може завдати*”. Розглядаючи певну ймовірність такої можливості, логічно припустити й інший розвиток подій, – “*може не завдати*”. З огляду на це важко збагнути логіку криміналізації передачі іноземній державі або розголошення відомостей, які не завдають шкоди національній безпеці України.

Із метою уникнення такої неоднозначності трактування пропонуємо слова “*може завдати*” замінити словами “*завдає або створює загрозу завдання*” шкоди.

Розглядаючи секретну інформацію як об’єкт розвідувальних спрямувань спецслужб іноземних держав та організацій, а також як предмет злочинів, підслідність яких у компетенції СБ України, варто зауважити ще один важливий аспект, неповна урегульованість якого дезорієнтує контррозвідувальну діяльність, не сприяє правильній кваліфікації відповідних злочинів.

На сьогодні Україна уклала майже 40 окремих Угод про взаємний захист секретних відомостей з іноземними державами, у вересні 2002 р. таку угоду ратифіковано з НАТО, проте визнання Урядом України існування міждержавних секретів (у межах відповідних Угод) не означає автоматичного набуття такими секретами статусу *державної таємниці України*.

Міждержавні секрети, що передаються у зв’язку із певними обставинами у розпорядження відповідних державних органів України, згідно із ст. 8 Закону України “Про державну таємницю” можуть бути віднесені до державної таємниці України лише за умови, якщо вони підпадають під категорії, зазначені у цій статті, і їх розголошення може завдати шкоди інтересам національної безпеки України.

Отже, відповідно до чинного КК України передавання іноземній державі, розголошення або втрата відомостей, що становлять державну таємницю іншої держави, але при цьому не становлять державної таємниці України, вчинене громадянином України, іноземним громадянином або особою без громадянства, не створюють підстав для кваліфікації цих дій за ст. 111, 114, 328, 329, 422 КК України та відповідно підстав для заведення оперативно-розшукових справ.

Крім того, оскільки розвіддіяльність, спрямована на здобуття таких відомостей, здійснюється не проти України, а проти інших країн, відповідно до Закону України “Про контррозвідувальну діяльність” підстави

здійснення контррозвідувальної діяльності з протидії таким проявам на сьогодні відсутні.

Ситуація, що склалася, створює передумови для використання території України як плацдарму для організації та здійснення розвідувальної діяльності щодо інших держав, та не виключає залучення українських громадян як засобів цієї діяльності.

Зазначимо, що угоди між Кабінетом Міністрів України та урядами іноземних держав про взаємну охорону секретної інформації містять положення про те, що сторони відповідно до їх національного законодавства вживають всіх необхідних заходів щодо охорони секретної інформації, яка передається або створюється, забезпечують їй таку саму охорону, яка передбачається при поводженні з власною секретною інформацією з відповідним ступенем секретності. Згідно з ч. 5 ст. 3 КК України закони України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням, що містяться у чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

У законодавстві держав Європи для регулювання цього питання застосовуються переважно два альтернативні підходи: або посилення на таємницю союзної держави (групи держав) включається до визначення державної таємниці і таким чином урівнюється їх статус (Латвія, Німеччина, а також США), або ж у Кримінальному кодексі робиться примітка щодо окремої країни (Франція). На нашу думку, перший підхід є конс-

труктивнішим, проте доцільніше зробити посилення не на таємницю окремої держави (їх кількість може змінюватися), а вживати узагальнене визначення – “*таємна інформація іноземних держав (організацій), що передана Україні на підставі міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України*”, доповнивши ним визначення державної таємниці України (ст. 1) Закону та відповідно ЗВДТ.

Крім того, враховуючи міжнародний досвід, у КК України доцільно передбачити відповідальність за здійснення незаконної розвідувальної діяльності проти інших держав (організацій) на території України, та діяльність, пов'язану із залученням громадян України для участі у цій діяльності.

Висновки. Пропонуємо визначення державної таємниці у ст. 1 Закону України “Про державну таємницю” навести у такій редакції:

Державна таємниця – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин та охорони правопорядку, витік яких завдає або створює загрозу завдання шкоди державній безпеці України, та які у порядку, встановленому цим Законом, визнані державною таємницею і підлягають охороні державою, а також відповідна за ступенем таємності секретна інформація іноземних держав чи організацій, що передана Україні на підставі міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/lavs/show/2341-14/page10>.

2. Закон України “Про державну таємницю” від 21 січня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – Ст. 93.

3. Закон України “Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

4. Закон України “Про доступ до публічної інформації” від 13 січня 2011 р. // Голос України. – 2011. – № 24.

Анотація. В статті аналізується нормативно-правове визначення державної таємниці, обґрунтовуються пропозиції щодо її удосконалення.

Ключевые слова: державна таємниця, нормативно-правове визначення, секретна інформація.

Abstract: The article examines the legal definition of state secrets and proposals for its improvement.

Key words: state secret, legal definition, secret information.